

Мр Бранко Матић

МИШЉЕЊЕ И ПРЕДЛОЗИ О

„СТУДИЈИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА ОПШТИНЕ ОСЕЧИНА“

0. ОПШТИ УТИСАК

Добро је да је урађена ова Студија јер је користан и употребљив материјал за будуће активности у вези културе у општини Осечина. Како су је сачинили познати и искусни стручњаци Завода за заштиту споменика културе из Ваљева она може бити врло корисна за даљу сарадњу са том институцијом. Поред тога она може послужити и за успостављање сарадње и односа са свим другим институцијама и органима општине Осечина, Колубарског округа и Републике Србије. При том она треба да се користи као подлога за рад на разним пројектима и као материјал са којим треба да буду упознати локални политичари и руководиоци битних институција.

Мислим да Студија у овом облику не може да буде штампана као књига, јер јој то и није намена. Приликом коришћења материјала из Студије треба повести рачуна и исправити одређене грешке и одстранити непотребне делове који се нису смели наћи у оваквом материјалу. Они су вероватно последица брзине у изради студије, превеликог ослоњања на већ објављене радове и недовољне контроле финалног текста. Трагови ткз. „copy-paste” приступа квари утисак о квалитету датог материјала. Понекад се стиче утисак да је Студија недоречена и непотпуна. Графичка обрада текста би могла бити боља, што понекад нарушава прегледност материјала.

На крају Студије наведена је коришћена литература, местимично непотпуна и непрегледна, али у материјалу није успостављена веза између текста прилога и литературе, што није добро. Бројни графички прилози најчешће нису правилно означени, а често су задржани називи из изворне литературе без навођења. Овакав однос према литератури онемогућава коришћење текста за озбиљне намене и не пружа основу другим истраживачима за даљи рад.

Било би добро да је Студија започета једним уводним текстом којим је назначен њен циљ и начин како је она сачињена.

1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ОСЕЧИНА

Овај уводни део је мешавина разних недовољно сређених података од којих су неки сувишни и треба га прерадити. Било би добро да се једном јасно и свеобухватно опише територија општине Осечина и тај опис надаље користи.

2. ОСЕЧИНА У ПРАИСТОРИЈИ

Овај део Студије је доста широко обрађен. Дати су већ познати археолошки налази са овог подручја: Белотић, Бела Црква и Коњуша. Уместо Осечина у наслову треба да буде Осечански крај (ово важи и за тачке 3 и 4)

Обзиром да је ово предсловенски период, мислим да локална заједница нема посебног интереса да финансира даља истраживања. Даљи рад у вези са овим периодом треба обављати само као учешће у републичким пројектима чије започињање треба предлагати уз учешће Осечине кроз подршку на терену, превоз, локалне услуге и сл. За потребе локалне историје треба на професионалан начин прибавити графичке и текстуалне приказе налаза са наведених подручја и приказати их у Завичајном музеју.

3. ОСЕЧИНА У РИМСКО ДОБА

Овај део Студије је такође широко обрађен. Наведени су могући правци истраживања на основу досадашњих сазнања.

Мислим да се општина Осечина и према овом периоду треба да односи као и према периоду праисторије, уз нешто више пажње, с обзиром на извесније налазе. Овде је можда могућ и регионални приступ на појединим археолошким истраживањима која су потребна. Такође мислим да треба професионално приступити досадашњим налазима и обрадити их за представљање у Завичајном музеју.

4. ОСЕЧИНА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Овај део Студије је могао бити шири јер се односи на ране словенске периоде и комплетано доба Немањића.

Мислим да у даљим истраживањима овом периоду треба поклонити већу пажњу. Треба локално истражити постојање села, тачно утврдити гробља и нека војна утврђења која су вероватно постојала, а трагова можда има и данас као нпр. Градиште у Осладићу, манастир Радовашница, Градојевић, Ђурим...

5. ОСЕЧИНА И ОКОЛИНА ОД 1459 ДО 1945

Овај део Студије је обухватио врло дуг период што отежава увид у дати материјал, а с обзиром на дужину периода требало је навести више података.

За даља истраживања и активности овај велики период треба поделити на познате историјске периоде: Турска окупација; Први и други устанак; Од Другог устанка до Берлинског конгреса – Милошево доба; Краљевина Србија до 1903; Краљевина Србија 1903 до 1918 – доба Карађорђевића, са посебним освртом на Балканске и Први светски рат; Краљевина СХС и Југославија 1918 -1941; Други светски рат.

Културни развој Осечине посебно је напредовао после 1945 па је потребно обрадити послератни период од 1945 до данас са поделом на неколико делова нпр.: Осечина као среско место, Општина до распада СФРЈ и Општина у Републици Србији.

Свим активностима у вези културног наслеђа у овом периоду треба поклонити пажњу примерену вредности догађаја и материјалних остатака. Нагласак ставити на културолошки и историјски вредније елементе који су аутентични за подручје Осечине и који представљају оригиналну културно историјску баштину.

6. ЗНАМЕНИТЕ ЛИЧНОСТИ ПОДГОРИНЕ

Овај део Студије не садржи све личности које се могу сматрати знаменитим. Добро је што је указано на неоправдано заборављеног Војводу Драгомира, али постоји још пуно знаменитих људи.

Да се неко неоправдано неби изоставио потребно је утврдити критеријуме за доделу епитета „знаменита личност“. То морају бити трајни доприноси у областима: војска и ратови, државни развој, просвета и култура, привредни развоја и сл. Такође треба дефинисати јединствену структуру биографије. Временски треба обухватити период до краја СФРЈ јер је овде нужна временска дистанца да би се нечији допринос могао објективно утврдити.

Списак наведених личности треба обавезно проширити са биографијама свих личности са територије општине Осечина које су до сада објављене у Лексикону знаменитих личности ваљевског краја: Браћа Недић (СВИ), Филип Павловић трговац из Остружња, др Чедомир Марковић, Будимир и Душан Николић, Петар Јовановић, Владан Бојанић, Момчило Ђурђевић, Драган Глигорић, Нинко Петровић, Миленко Павловић итд.

Треба прикупити податке и о многим другим за општину Осечина важним личностима: Марко Ђосић из Лопатња, Никола Даничић, Владимир Протић итд. Колико ми је познато у вези са овим Мирослав Радојчић има припремљен озбиљан материјал, па га треба консултовати. Мислим да је материјал који је он прикупио сасвим довољан за једну озбиљну књигу.

Посебну пажњу обратити на личности које су допринеле друштвеном, привредном и културном развоју општине.

7. УСТАНИЧКИ ШАНЧЕВИ У ПОДГОРИНИ

Овај део Студије је неоправдано кратак. С обзиром на важност догађаја нарочито боја на Братачићу Студију треба допунити цртежима шанаца и свим до сада утврђеним налазима. Такође треба истражити шанац на Прослопу. Резултате представити на одговарајући начин у Завичајном музеју, а на терену обележити и заштити од оштећења. Можда спровести локална археолошка истраживања и прикупити до сада нађене материјале на шанчевима, који се налазе код приватних лица.

8. АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ОСЕЧИНА

Овај део Студије је врло исцрпан али на жалост непрегледно је обрађен па се не стиче довољан увид. Осећа се и недостатак пратећег текста уз мноштво података. Неусаглашеност наслова текста и у садржају прави додатну збрку.

Потребно је овај део прегледно, унифицирано, тебеларно обрадити како би се могао користити за даљи рад. Обавезно нагласити вредност појединих налазишта због приоритета у даљем раду.

9. СТАЊЕ АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ОСЕЧИНА

Овај део Студије је непотребно раздвојен од претходног. Графички прилози нису примерено означени, а наслов у садржају се разликује од оног у тексту.

Потребно је узети у разматрање наведене предлоге и донети закључке. Хитно треба предузети заштиту угрожених налазишта и споменика.

Тачке 8 и 9 треба повезати са тачкама 2 и 3.

10. РАНИЈЕ ОБАВЉЕНА ТЕРЕНСКА ИСТРАЖИВАЊА И РАДОВИ

Овај део Студије треба допунити што тачнијим навођењем података о ранијим истраживањима. Посебно треба навести досадашње резултате и податке о томе где су објављени, о чему сам раније дао мишљење. Понављам да све што је познато треба користити много озбиљније него до сада.

11. ПРОЈЕКТИ У ТОКУ

Два пројекта у току је требало представити на бољи начин. Потпуно је погрешан почетак са извођачем радова, то и није битно. Треба јасно навести шта је урађено а шта још треба да се уради.

С обзиром на вредност и улагања посебну пажњу треба поклонити начину коришћења резултата ових пројеката.

- **Тешманов конак** треба користити као туристичку атракцију са одређеним данима за посету (нпр. суботом и празницима) када ће на локацији бити квалификовано лице. Осталим данима посету треба најавити преко ТОО. За све то треба снажније користити сајт Општине у интерактивном смислу.

- **Мапирање металургије...** пратити одвијање, бити у контакту, дати локалну подршку.

12. ИСПЛАНИРАНИ ПРОЈЕКТИ

Траба спровести планирано и дати већи значај објекту.

Овај део Студије је катастрофално мали за шта су директно криви општински руководиоци. Морало је до сада бити урађено прегршт пројекта јер су само они основ за сагледавање потреба и проналажење средстава. У овом правцу треба усмерити све снаге на више начина: давати задатке Заводу за заштиту споменика за израду пројеката за шта треба обезбедити средства у буџету Општине, претворити ранија истраживања у пројектне задатке, подстицати студенте из Осечине на одговарајућим студијама да раде своје семинарске и дипломске радове са темама из Осечанске општине које треба дефинисати на основу ове Студије и других извора...

13. ХРОНОЛОШКА ТАБЛИЦА

Ову таблицу је требало урадити прегледније и дати је на почетку Студије у оквиру недостајућег уводног дела. Допунити је детаљнијим подацима.

14. УТВРЂЕНА И ЕВИДЕНТИРАНА НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА

Наслов у садржају и наслови у тексту нису усаглашени. Треба их објединити како сам навео.

Податке о утврђеним и евидентираним НКД је требало тачније и прегледније навести без прејудуцирања шта са њима треба урадити јер то следи касније.

Сва утврђена НКД је требало представити на одговарајуће структуриран начин, са посебним поднасловима, а не само Стари мост на реци Љубовићи.

Завод треба да уради идејне пројекте за све евидентиране објекте. Идејне пројекте треба да финансира општина. За све наведене објекте треба извршити избор најважнијих и сачувати их средствима општине. За остале дати помоћ власницима ако желе да их сами уреде. Неке треба откупити и преместити на једну локацију како је предложено у тачки 15.

Недостатак ове тачке је што су као НКД евидентирани само сеоски објекти веће старости и то непотпуно јер по селима има још примера народног градитељства нарочито вајата и магара али и кућа најчешће у лошијем стању, као што је кућа породице Николић у Сирдији. **Воденице као изразити пример народног градитељства овде нису уопште наведене** иако се касније појављују у оквиру наслова ПРЕДЛОГ ЗАШТИТЕ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА.

Обавезно је потребно урадити детаљну евиденцију свих примера народног градитељства на територији целе општине, по селима, без обзира на стање објеката. Тек на основу потпуне евиденције се могу доносити коначне одлуке.

15. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ И ЕВОЛУЦИЈА НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА

Ова тачка је требало да буде тачка 14. јер представља увод у ову тему.

Овом делу текста треба поклонити посебну пажњу и о њој треба обавити додатне разговоре и анализе како би се предлози за заштиту могли ускладити са вредностима објеката и могућностима за спровођење предложених активности. Дати текст треба да буде полазни материјал за расправу на којој треба окупити више људи и институција.

16. ПРЕДЛОГ ЗАШТИТЕ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА

Тачка 14 требало је да буде тачка 15 и то обједињена са тачком 16 ПРЕДЛОГ ЗА ОЧУВАЊЕ И БУДУЋУ УПОТРЕБУ, како је насловљена у садржају, односно ПРЕДЛОГ ЗАШТИТЕ НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉСТВА како је насловљено у тексту.

Моје мишљење је да предлог за довођење неке породице на имање Тешмана Солдатовића није лош али је неизводљив због имовинских односа. Треба са Министарством културе радити на томе да се имање откупи од власника! Смештање активности Сајма шљива на окућницу Солдатовића је погрешан предлог.

Што се тиче предлога за формирање музеја на отвореном он је интересантан, с тим да треба добро размислити да ли то треба радити, јер већ постоје примери приватних „Етно села“ са несигурним искуствима. О предлогу треба добро продискутовати због односа улагања и добити. Мени се тај предлог свиђа, с тим да треба пронаћи најповољнију локацију на коју би се преместила поједина НКД. Мислим да је једна могућа локација у Пискавицама не ливади поред срушене воденице, друга би могла бити негде на путу према Марићима иза трафо станице, трећа у долини Бодушке реке, четврта у долини Остружањке. Можда то мини село треба лоцирати у живом селу нпр. у Јовићима или Остружњу. Не треба запоставити ни варијанту да једно такво етно село буде негде и у околини Пецке.

17. ТЕХНИЧКИ ОПИС И АНАЛИЗА ПОЈЕДИНИХ ОБЈЕКТАТА

Ово је највреднија тачка Студије јер представља зачетак поменутих идејних пројеката за сваки објекат. Треба је употпунити истоветним подацима за сваки објекат и графички прегледније урадити наслове и цртеже објеката. **За све објекте који недостају у овој студији о којима ћу касније писати треба додатно урадити исти овакав опис и анализу.**

Необично је да се овде појављују воденице које, као што сам навео, нису евидентирание као НКД. Посебно јер су описане само воденице у Драгодолу, Скадру и Царини. Од многих описаних воденица има вреднијих на другим локацијама - река Јадар и Остружањска река.

Моје је мишљење да са описаним објектима треба урадити следеће:

- ДИСЛОЦИРАТИ:

4 (Илић – Драгодол), 5 (Тешић – Драгодол), 8 (Ђермановић Томислав – Скадар), 9 (Саватић – Скадар), 18 (Виноградарска колеба)

- ЗВАНИЧНО ШТИТИТИ:

1 (Солдатовић – Бастав), ОБАВЕЗНО 6 (Марковић – Сирдија), ПРЕПОРУЧУЈЕМ (11 – Будимировић), (12, 12а, 13 и 14 – Групација Вилотића – Драгијевица) и 14 (Механа у Гуњацима под условом да јој се врати намена и уреди у старинском стилу).

- ПРИВАТНО ШТИТИТИ:

све остале објекте који су описани треба да одржавају њихови власници којима уколико су за то заинтересовани општина треба да да примерену помоћ. Ово предлажем зато што су они велики и компликовани за пресељење или су тако лоцирани да су тешко приступачни.

У оквиру ове тачке посебно треба посматрати воденице, као тачку 17а. Као што сам рекао описане воденице ни близу нису најрепрезентативније на територији општине Осечина. Од описаних треба узети у разматрање воденице: Андрића, Суботића и Ђокића и као су све у Драгодолу једну, најквалитетнију заштити. Остале по мом мишљењу нису вредне пажње за заштиту већ њихове радне делове ако постоје треба откупити ради реконструкције воденице у поменутом Етно селу, о чему ћу писати у посебном делу.

18. САКРАЛНИ И ЈАВНИ ОБЈЕКТИ

Ову тачку Студије треба раздвојити на два дела јер сакрални и јавни објекти немају много везе. Уводни део о Историјском развоју црквене архитектуре би требао бити детаљнији, са озбиљнијим приступом постојећој литератури и подацима са којима Завод раполаже. Цркве су објекти од велике вредности и значаја и треба им посветити максималну пажњу.

А) Сакрални објекти:

Код описа редослед би требао да прати важност и старост црквених објеката: Осечина, Скадар, Пецка, Лопатањ. За цркве у Осечини и Пецкој треба дати основне скице.

Иако су те цркве новије, треба обухватити и: нову цркву у Осечини, цркву на Плавању и најновије цркве у Комирићу, Горњем Црниљеву, Плужцу и Драгијевици.

Овде би далеко већу пажњу требало дати старој цркви и читавом црквеном комплексу у Осечини. Старој цркви би требало вратити оригинални унутрашњи изглед нарочито у погледу икона које су ту биле. У сарадњи са Историјским музејом Србије треба урадити реплику заставе браће Недић која је такође ту стајала. Можда би требало испитати веродостојност налаза гроба Михајла Недића и ако је он тачан пренети његове посмртне остатке у црквено двориште или у саму стару цркву. Обавезно и хитно треба урадити чишћење и заштиту дрвеног крова.

У вези са црквеним комплексом **постоји неколико ствари које у Студији уопште нису наведене** а то су: 1) раније постојање дрвеног звоника уз стару цркву, 2) постојање собраница у црквеном дворишту и 3) постојање још једног војничког гробља дуж границе шуме и црквеног дворишта, гледано лево од пешачког улаза. Све ове три ствари треба озбиљно узети у разматрање и дати Заводу задатак да изради прелиминарне предлоге. **За реконструкцију звоника треба од Завода затражити извођачки пројекат јер то не захтева много новца, а значајно би допринело изгледу црквеног комплекса.** Мислим да би овај пројекат подржала и Црква, верници као и шире грађанство! На основу мојих сазнања могао бих значајно да помогнем у реконструкцији првобитног изгледа звоника! Исто то мислим и што се тиче реконструкције бар једне собранице. Што се тиче старог војничког гробља треба искористити искуства са гробљем са супротне стране црквеног комплекса, с тим што решење треба да буде примерено пореклу гробова и налазу.

Постојећа сазнања о остацима старих цркава на територији општине треба детаљније поткрепити, извршити додатна истраживања и заштиту.

Б) Јавни објекти:

Овде посебно треба описати школске објекте а посебно задружне домове, јер је њихова природа и могућност коришћења другачија.

Што се тиче **школских објеката**, потребу њиховог третмана као НКД и одговарајуће заштите треба стручно сагледати, а остваривати у склопу редовног одржавања. Треба радити на могућностима њиховог коришћења у склопу познате „Школе у природи“ за градске школе и покретања летњих кампова такође за градску и децу из дијаспоре. Треба користити искуства са „Мобом“ из мастира Соко.

Поред наведених школа, треба укључити и стару школу у Осечини, која је старија од свих наведених, а у њој је била и позната болница за време Првог светског рата. У том смислу школу треба заштити од нарушавања њеног садашњег изгледа, а на згради треба поставити плочу која би трајно подсећала на ратну болницу. Када је већ померан из центра Осечине, можда је **споменик изгинули ратницима у Балканским и Првом светском рату** требало поставити у предњем трогластом делу дворишта старе школе, што би уз одговарајуће уређење дворишта било боље решење него оно које је изабрано. У вези са старом школом треба подсетити да је у Осечини била једна од првих школа у време устанака против Турака. Чак се и зна да је учитељ био познати Алекса Стојшић.

Када се ради о **задружним домовима** њих свакако треба третирати као НКД јер представљају успомену на један период, а успешном обновом и смисленим садржајем могу поново добити важан значај у процесу повратка селу. Мислим да за оба дома треба урадити пројекте и тражити средства за њихову обнову, уз обавезно осмишљавање комбинованог садржаја: сеоска библиотека, амбуланта, просторија за месну заједницу и сл. Ово посебно

може бити важно уколико би се схватила важност обнове задругарства у привредном смислу, на чему паралелно треба радити.

Када се ради о јавним објектима постоји још објеката али они нажалост нису обухваћени Студијом, па ћу о томе написати у посебном додатку.

19. ЈАВНИ И МЕМОРИЈАЛНИ СПОМЕНИЦИ

У овој тачки Студије је требало поштовати редослед настајања споменика и по њему их приказати. Поред тога за сваки споменик је требало дати фотографију и предлог третмана као културног добра и потребну заштиту.

Ово се посебно односи на најстарије споменике а то су **две спомен чесме**, које у и највише физички угрожене. С обзиром на време и начин њиховог настанка њима треба вратити значај који им припада.

Нарочито се то односи на **чесму иза дечијег вртића Лане**. Иако је погрешном локацијом вртића она много изгубила ипак јој се одговарајућим мерама може вратити стари сјај. Потребно је да Завод изради пројекат обнове који би требао и да садржи прилазну стазу између дома здравља и дечијег вртића. Око саме чесме је постојала ограда, а изнад ње купа са крстом. Уз обезбеђење осветљења, постављање неколико клупа и пригодно дрвеће чесма би могла бити место за предак на које би се радо долазило и тако чувала успомена на прошло херојско доба.

Чесму Инжињеријског батаљона у Поповом потоку такође треба обновити и до ње уредити прилазну стазу за дневне посете.

Мишљење у вези са **спомеником изгинулим ратницима у Балканским и Првом светском рату** сма изнео у тачки 18 Б). Тај предлог овде понављам и предлажем да се о томе организује јавна трибина јер можда постоје и бољи предлози. Уколико пак остане на постојећој локацији код црквеног дома треба га обавезно осветлити пригодним светлом.

Што се тиче споменику из Првог рата у Пецкој свакако му треба дати већи значај, заштити га и ако није осветљен урадити осветљење.

Ни локација на коју је премештен **споменик НОБ-а** поред аутобуске станице није доба. О томе је такође требало спровести јавну расправу и размотрити више варијанти јер оне постоје. То свакако треба уради јер је постојећа локација непримерена, па чак и понижавајуће за не мале жртве Другог светског рата са територије општине Осечина. Постоје најмање две локације које би биле боље: прва је плато испред „Робне куће“ на коме је сада паркинг, а друга је мала зелена површина лево од улаза у зграду општине Осечина. Постављањем на првој локацији и одговарајућим околним уређењем она би постала украс за варошицу. Постављањем на било коју од ове две локације добило би се боље решење него аутобуска станица. Обе локације имају повезаност са послератном изградњом Осечине што је неспорна последица НОБ-а и заслуга тадашњих власти.

Код свих других споменика локација није спорна и они су или новији или у добром стању. На жалост сем основних, доста често небитних података (као нпр. код споменика Борки Вучић) ни за један споменик се у Студији не даје никакав став нити предлога заштите или начина културне валоризације, што треба урадити. То се посебно односи на спомен комплекс Миленко Павловић Пилот у Горњем Црниљеву коме треба осмислити начин коришћења у културне сврхе и потребне мере очувања – заштите (авион ће временом пропадати).

Више споменика и велики број спомен плоча из НОБ-а у Студији је само евидентиран. Није предложена никаква мера њихове заштите и одржавања. Макар је требало бити предложен начин одржавања – обнове боје слова на плочама у смислу средства за бојење, начина, временског периода и задуженог за те активности. Како се најчешће ради о спомен плочама са именима изгинулих бораца или мештана то је минимум пажње и сећања који им треба трајно осигурати.

Текст Студије се одједном завршава без закључка. Недостатка икаквог закључка је већи недостатак Студије него непостојање Увода. Једним свеобухватним, конкретним закључним разматрањем требало је дати правац развоја и коришћења културног наслеђа. У њему је требало јасно назначити основне врсте будућих активности у вези са културним наслеђем и образложити оправданост бриге и улагања у њега. Такав закључак би и наручиоцу и израђивачу студије био од користи. Без њега и због одређених пропуста и грешака у обради, бојим се, да ће и поред доста корисних ствари на које је ова Студија указала, она остати краткорочна корист за Завод и још један документ који ће скупљати прашину по општинским орманима. Уз измене и допуне на које сам указао верујем да то неби било тако, већ би се одговорним у општини Осечина у рукама налазио озбиљан водич за рад са културним наслеђем, а Заводу значајан извор посла за наредни период.

Са надом да ће ово мишљење и предлози бити разматрано у циљу израде побољшане верзије ове Студије, у посебном Додатку указујем и на неке ствари у вези са културним наслеђем којих нема у Студији, а требало их је размотрити. Уз поштовање осталих насељених места и локација општине Осечина предлози дати у Додатку се углавном односе на варошицу Осечину.